

Ненад САЗДОВСКИ

Државен архив на РСМ, подрачно одделение Куманово

nenad.sazdovski@yahoo.com

ВЛИЈАНИЕТО НА МАКЕДОНСКИОТ ПОЛИТИЧКИ СЕПАРАТИЗАМ ВРЗ РАЗВОЈОТ НА МАКЕДОНСКАТА НАЦИОНАЛНА СВЕСТ

Апстракт. – Македонската национална свест се појавила во втората половина на 19 век, како израз на отпор против грчкиот, бугарскиот и српскиот национализам. Најпрвин започнал отпор кон наставата на грчки јазик како и борба за отфрлање на Цариградската патријаршија, и обновување на Охридската архиепископија. Таа борба македонската интелигениција ја водела заедно со бугарската. Подоцна дошле до израз разликите меѓу македонскиот и бугарскиот јазик, при што се појавила група македонски интелектуалци наречени „македонисти“, кои ја истакнувале посебноста на македонскиот народ и јазик. Со членот 23 од Берлинскиот договор било предвидено воведување на административни реформи, кои требале да доведат до автономија на Македонија. Така македонското прашање било поставено на меѓународната сцена, што било поттик за започнување на вооружената борба на македонскиот народ за создавање на своја држава. Голема улога во борбата за создавање на македонската држава имало формирањето на Македонската револуционерна организација (МРО), која што имала за цел создавање на автономна Македонија во нејзините географски граници. Највисок дострел на МРО било кревањето на Илинденското востание во 1903 година. МРО со своето делување оставило длабока трага во колективната меморија на македонскиот народ, и имала огромно значење врз развојот на македонската национална свест. Борбата на македонскиот народ за создавање на своја држава продолжила и по поделбата на територијата на Македонија во 1913 година, а најголем подем доживела за време на Народноослободителната борба (1941-1944), која што била крунисна со создавањето на современата македонска држава на 2 август 1944 година, на првото заседание на АСНОМ одржано во манастирот Св. Про-

хор Пчински. Во оваа статија ќе се концентрирам на следните теми: појавата на македонската национална свест, политичкиот сепаратизам на Македонската револуционерна организација (1893-1903) и македонскиот политички и национален сепаратизам наспроти големобугарскиот национализам (1903-1933).

ПОЈАВА НА МАКЕДОНСКАТА НАЦИОНАЛНА СВЕСТ

Терминот „национализам“ Ерик Хобсбаум го дефинира како „првенствено принцип што држи до тоа дека политичката и националната единица треба да се во склад“.¹ Тоа во основа значи дека треба да постои врска меѓу државата и народот, којшто живее во неа. Тој понатаму додава дека нациите се двоен феномен, главно конструиран одозгора, но кој не може да биде разбран ако не се анализира одоздола, во смисла на сфаќањата, надежите, желбите и интересите на обичните луѓе.² Понатаму се додава дека државите и националните движења можат да мобилизираат извесни варијанти или чувства од колективен карактер кои веќе постоеле, а кои што се нарекуваат „прото-национални“. Прото-национализмот како фаза во градењето на националната свест постои и во случајот со создавањето на македонската нација, како и со останатите балкански нации.

Македонската национална свест се појавила во втората половина на 19 век, пред сè како реакција на грчкиот, бугарскиот и српскиот национализам,³ кои што во своите големодржавни програми ја вклучувале територијата на Македонија. Најстари големодржавни програми биле грчката „Мегали идеја“ и српското „Начертание“, и двете од 1844 година. Во креирањето на големодржавните програми голема улога имале „интелектуалците и научниците од дисциплините како што се историјата, археологијата, лингвистиката, литетратурата и фолклорот, кои создавале симболичен капитал од кој се создавала националната култура“.⁴ Иако до 40-тите години на XIX век грчките интелектуалци не ги сметале античките Македонци за Грци, сепак ситуацијата се менува во 50-тите години на XIX век, кога грчкиот историчар Константинос Папаригопулос ги вметнал античките Македонци во грчкиот национален мит.⁵ Така

¹ Хобсбаум 2015, 17.

² Исто, 19.

³ Маринов 2015, 282.

⁴ Јовановски 2009, 173.

⁵ Маринов 205, 290; Јовановски 2009, 176.

Македонците кои што се образувале во грчките училишта започнале да учат дека античките Македонци биле Грци.

Кон средината на XIX век можат да се забележат првите појави на македонска национална свест. Така Ѓорѓија Македонски, учител од село Радибуш, кривопаланечко, во еден свој запис од 1846 година изјавува „Славјанското писмо го изучив од татко ми Димитрија Македонски, кој така се вика зашто сме Македонци, а не Грци“.⁶ Во овој период започнува отпор кон наставата на грчки јазик во образованието и отворање на училишта на македонски народен јазик, како и борба за отфрлање на Цариградската патријаршија и возобновување на Охридската архиепископија. Оваа борба македонската интелигенција ја водела заеднички со бугарската.⁷ Но тука дошле до израз разликите помеѓу македонскиот и бугарскиот јазик, при што се појавила група на македонски интелектуалци наречени уште и „македонисти“ кои ги истакнувале разликите меѓу Македонците и Бугарите и меѓу македонскиот и бугарскиот јазик. Таков бил случајот со македонскиот учебникар Партение Зографски кој сметал дека основа на македонскиот јазик треба да бидат југозападните македонски говори.⁸ Учебникарот и фолклорист Кузман Шапкарев во 1869 година изјавил дека „никој, од најмалиот до најголемиот не знае да чита бугарски, та како може да се воведе лесно?“⁹

Во 1870 година била формирана Бугарската егзархија. Во 1872 година била спроведен референдум на кој што македонското православно население требало да се изјасни дали сака да остане под Патријаршијата или да се приклучи кон Егзархијата. Притоа две третини од населението се изјаснило дека сака да се припои кон Егзархијата¹⁰ (поради фактот што проповедите во истата се вршеле на црковнословенски, а не на грчки јазик). Во склоп на Егзархијата најпрвин влегла Велешката, а потоа и Скопската и Охридската епархија. Бугарската егзархија сите нејзини припадници ги запишувала како „Бугари“, а Цариградската патријаршија нејзините како „Грци“. Така започнал периодот на делување на туѓите пропаганди во Македонија.

По создавањето на Егзархијата продолжила борбата на македонската интелигенција против наметнувањето на бугарскиот јазик во училиштата. Бугарскиот поет, публицист и политичар Петко Славејков во

⁶ Сведоштва 2010, 19.

⁷ Христов 1990, 24.

⁸ Исто, 20.

⁹ Исто, 22.

¹⁰ Исто, 23.

својата статија во весникот „Македонија“ од 1871 година, пишува дека се појавиле „млади патриоти, наречени 'македонисти' кои што тврделе дека 'не биле Бугари, туку Македонци, потомци на древните Македонци'“. ¹¹ Граматичарот Венјамин Мачуковски во 1872 година истакнал дека изучувањето на бугарската граматика во македонските училишта е еден од најтешките предмети на учениците. ¹² Најјасна изјава за посебноста на македонскиот народ дава преродбеникот и учебникар Ѓорѓија Пулевски, во својот речник на три јазика од 1875 година во кој вели „Народ се велид људи кои се од еден род и који зборувајед еднаков збор и који живувајед и се другарад едни со други... Така и Македонците се народ и местото нивно је Македонија“. ¹³

Со членот 23 од Берлинскиот договор од 1878 година, било предвидено во Македонија, како и во останатите делови од Европска Турција, кои по руско-турската војна останале под османлиска власт, да бидат спроведени реформи во согласност со Критскиот органски устав од 1868 година. Овие реформи требало да доведат до административна автономија на Македонија. ¹⁴ Овој член од Берлинскиот договор претставувал главен повод за започнување на револуционерната борба на македонскиот народ за создавање на своја држава. Како резултат на незадоволство од одлуките на Берлинскиот конгрес биле кренати Македонското (Кресненско) востание во 1878/79 година и Демирхисарскиот заговор во 1881 година. ¹⁵

По Берлинскиот конгрес македонскиот народ останал национално, политички, економски и културно обесправен. Националното будење било попречено од делувањето на црковно-просветните пропаганди во Македонија. ¹⁶ Во Македонија делувале грчката, бугарската, српската, романската, католичката и протестанската пропаганда. Пропагандите дејствувале преку црквите, училиштата и други хуманитарни организации. Грчката, бугарската и српската пропаганда имале асимилаторски карактер за македонскиот народ. Истите го цепкале и обликувале македонскиот народ на Грци, Бугари и Срби. ¹⁷

¹¹ Маринов 2015, 292.

¹² Сведоштва 2010, 25.

¹³ Исто, 31.

¹⁴ Ѓорѓиев 2003, 9; Силјанов 2003, 44.

¹⁵ Ѓорѓиев 2003, 9-10.

¹⁶ Исто, 93.

¹⁷ Саздовски 2021, 9.

Денационализаторскиот однос на грчката, бугарската и српската пропаганда спрема македонскиот народ предизвикал отпор од страна на Македонците. Отпорот се манифестира преку ученички бунтови, барање за воведување на македонскиот јазик во наставата, обиди за возобновување на Охридската архиепископија, формирање на друштва за организирано спротивставување на пропагандите, како и печатење и растурање на разни повици во таа насока.¹⁸

Повеќето од овие пројави се зародиле во институциите кои биле под покровителство на Бугарската егзархија. Отпорот започнал во машката егзархиска гимназија во Солун „Св. Кирил и Методиј“, која што претставувала вистински расадник на револуционерни идеи.¹⁹ Низ ученичките клупи на оваа гимназија поминале повеќе македонски револуционери меѓу кои: Ѓорче Петров, Пере Тошев, Дамјан Груев, Петар Поп Арсов, Гоце Делчев, Борис Сарафов и др.²⁰ Петар Поп Арсов и Даме Груев формирале ученички кружок во кој се разгледувале разни прашања за минатото, но и за современите настани.²¹ Активноста на овој кружок дошла до израз во учебната 1887/88 година, кога избил ученички бунт. Главна причина за бунтот била таа што учениците „не можеле да работат на бугарски јазик, туку сакале да им се предава на нивниот домашен македонски дијалект“. Како резултат на бунтот од гимназијата биле исклучени 38 ученици, од кои 14 седмокласници.²²

Настаните во Солунската егзархиска гимназија со внимание биле следени од страна на српскиот конзул во Солун Петар Карастојановиќ. Тој сфатил дека „за српската пропаганда многу би значело кога би се парализирала работата на оваа просветна институција“.²³ Бунтот во гимназијата од 1888 година била идеална прилика за пробив на српската пропаганда. Во тоа време српската пропаганда тактички го протежирала „македонизмот“, кој требало да послужи како „тројански коњ“ за нејзината легализација во Македонија, но и како ефикасно средство за борба против бугарската пропаганда.

Исклучените ученици од Солунската гимназија преку Темко Попов стапиле во контакт со српскиот конзул во Солун Карастојановиќ. Тој им ветил дека ќе го продолжат образованието во Србија. На овие учени-

¹⁸ Ѓорѓиев 2003, 109.

¹⁹ Ѓорѓиев 2011, 23.

²⁰ Ѓорѓиев 2003, 110.

²¹ Ѓорѓиев 1997.

²² Исто, 17-18,

²³ Ѓорѓиев 2011, 33.

ци освен морална им била ветаена и финансиска поддршка доколку го продолжат образованието во Белград.²⁴

До крајот на 1888 година, во Србија се нашле 33 ученици од Македонија.²⁵ Тие по завршувањето на образованието во Белград „требало да се вратат во своите родни места и таму да дејствуваат во полза на српската идеја“. За време на преговорите во Солун, приврзаниците на српската пропаганда на учениците им ветувале „златни ридови во Србија“. Но Србија се обидела од нив да направи „вистински Срби“. Во меѓувреме, Петар Поп Арсов и Димитар Попов започнале агитација против српската пропаганда, убедувајќи ги своите сотатковинци дека тие не се Срби.²⁶ Незадоволството кулминирало во декември 1889 година.

Во меѓувреме силна дипломатска активност развил бугарскиот дипломатски претставник во Белград-Минчович. Минчович стапил во контакт со побунетите македонски ученици, на кои што им ветил дека ќе им дозволи да се организираат врз македонска основа.²⁷ Поради овие ветувања на бугарскиот дипломатски претставник, како и поради српскиот денационализаторски однос, 34 Македонци го напуштиле Белград и заминале на студирање во Софија.²⁸

Кон крајот на 1890 година, македонските студенти во Софија формирале Македонско студентско друштво. Цели на МСД биле: ослободување на Македонија од османлиска власт, формирање на револуционерна организација во Македонија, врбување на истомисленици и нивно испраќање во Македонија и формирање на списание кое што ќе се спротивстави „не само на турскиот терор, туку и на туѓите пропаганди што го цепкаат македонскиот народ на Срби, Бугари и Грци“.²⁹

Меѓутоа, плановите на друштвото биле прекинати поради убиството на бугарскиот министер за финансии Христо Белчев на 15.03.1891 година. Притоа први на удар биле македонските средини, особено „студентите социјалисти“.³⁰ Во тој контекст биле уапсени Никола Наумов и Дамјан Груев, поради нивниот ангажман во вечерното училиште на со-

²⁴ Исто, 34-35.

²⁵ Ѓорѓиев 2011, 36; Ѓорѓиев 2003, 11; Ѓорѓиев 1997, 21.

²⁶ Ѓорѓиев 2011, 45.

²⁷ Исто, 47.

²⁸ Ѓорѓиев 2003, 11-12.

²⁹ Исто, 118.

³⁰ Ѓорѓиев 2011, 58.

цијалистичкото друштво „Нов живот“, иако Даме Груев не бил социјалист. Во такви околности МСД ја прекинало својата активност.³¹

Само по неколку месеци од ова друштво израснала Младата Македонска книжевна дружина (ММКД). Поранешните членови на МСД што останале во Софија влегле во новоформираната ММКД. Во јануари 1892 година од печат излегол првиот број од списанието „Лоза“ како орган на ММКД. Оттука припадниците на Дружината биле наречени Лозари. Редактор на списанието бил Петар Поп Арсов. Во првиот број бил објавен и Уставот на ММКД, кој целосно бил ослободен од националната програма за која се залагала Дружината. Но овие намери на Дружината биле обелодонети во Предговорот на списанието.

Дружината предупредувала на опасноста од туѓите пропаганди во Македонија. Во врска со тоа пишува „Само еден поглед е доста да се видат насушните потреби на нашата родина. Благодарение на последните политички настани на нашиот полуостров и географската положба на Македонија, денес таму се собрале севозможни надворешни елементи, кои, воодушевени од своите сосипувачки планови и интереси за нашата иднина, слободно и со трескава енергија го засилуваат антагонизмот кој што и така постои во земјата“. Лозарите прифатиле нов правопис и јазик со тенденција тој да послужи како основа за идниот литературен јазик во Македонија.³²

По излегувањето на првиот број на „Лоза“, бугарската влада сфатила дека активностите на ММКД ги засегаат бугарските интереси во Македонија. Поради тоа жестоко се нафрлила врз „Лозарите“. Бугарскиот провладин весник „Свобода“, потполно ги отсликал целите на Дружината, отколку што тоа го сториле самите „Лозари“. По излегувањето на вториот број на Лоза, уредникот на „Свобода“ Левов пишувал „Дружината полека-лека ќе го подготвува бугарското општество за одделување на Македонија од Бугарија и полека ќе воведува зборови од охридското наречје што ќе биде литературен јазик на идната Голема Македонија, на чие чело ќе дојде некој од редакторите на Лоза во својство на Филипа или Александра?“³³

Во средината на 1892 година, бугарската влада ја забранила „Лоза“ и ја растурила ММКД. Со тоа не се спротивставила само на едно списание и дружина, туку на организирано македонско национално движење

³¹ Ѓорѓиев 2003, 118; Ѓорѓиев 1997, 27.

³² Ѓорѓиев 2003, 120; Ѓорѓиев 1997, 31.

³³ Ѓорѓиев 2003, 120.

кое го нарекла „сепаратистичко“.³⁴ Така созреале условите за создавање на Македонската Революционерна Организација (МРО). Притоа тројца од нејзините основачи биле поранешни членови на МСД и ММКД.

ПОЛИТИЧКИОТ СЕПАРАТИЗАМ НА

МАКЕДОНСКАТА РЕВОЛУЦИОНЕРНА ОРГАНИЗАЦИЈА (1893-1903)

На 23.10./04.11.1893 година во Солун, во станот на Христо Батанциев бил одржан состанокот на кој биле удрени темелите на Македонската Революционерна Организација. На состанокот присуствувале: Даме Груев, Иван Хаџи Николов, Петар Поп Арсов, Христо Татарчев, Андон Димитров и Христо Батанциев.³⁵ Откако било констатирано дека е залудно да се надеваат на можноста за легално подобрување на положбата на христијанското население, едногласно била прифатена идејата за формирање на револуционерна организација. Конкретното конституирање на МРО се случило пред празникот Богојавление, на 05.01.1894 година, за време на коледната ваканција. Притоа била утврдена целта на МРО: „автономија на Македонија во нејзините географски и етнографски граници“.³⁶ На средбата исто така било утврдено и името на Организацијата: „Македонска револуционерна организација“ (МРО), на чело со „Централен македонски револуционерен комитет“ (ЦМРК).³⁷ Исто така, бил формиран Централен комитет, во кој влегле шестмината основачи на МРО. За претседател на ЦК бил избран Христо Татарчев, а за секретар и благајник Даме Груев. Притоа Петар Поп Арсов бил задолжен да подготви нацрт-устав на МРО и да напише брошура под името „Стамболовщината во Македонија“. Во поглед на зачленувањето во Организацијата бил прифатен предлогот на Иван Хаџи Николов „оние што ќе се залагаат за децентрализација на црковно-училишното дело во Македонија да се сметаат за погодни и да се посветат на револуционерната идеја“.³⁸ Тука се мисли на оној дел од припадниците на Бугарската егзархија, кој што биле критички настроен кон егзархиската политика во Македонија.

Некаде до март 1894 година бил изработен и првиот Устав на МРО. Полниот наслов на Уставот гласи „Устав на бугарските-македоноодрин-

³⁴ Исто 121.

³⁵ Ѓорѓиев 2003, 127; Силјанов 2003, 59.

³⁶ Ѓорѓиев 2003, 131.

³⁷ Ѓорѓиев 2011, 93.

³⁸ Ѓорѓиев 2003, 134.

ски револуционерни комитети.³⁹ Иако од името на Организацијата и нејзиниот Централен комитет било исфрлено името „бугарска“ истото се нашло во првиот Устав на Организацијата. Ова било направено од причини што основачите на Организацијата произлегувале од егзархиските средини и дека тие првенствено им се обраќале на припадниците на егзархијата, бидејќи според османлискиот милет систем не постоело изјаснување според етничка туку само според црковна припадност. Па отука сите Македонци егзархисти биле именувани како „Бугари“, додека пак Македонците патријаршисти како „Грци“.

Уставот содржал 14 члена распоредени во 4 глави. Според член 1, целта била „придобивање на политичка автономија на Македонија и Одринско. Идејата за автономија на Македонија претставувала преодна етапа кон создавањето на независна македонска држава,⁴⁰ низ каква што поминале сите балкански држави. Исто така од мошне важно значење било тоа што „за погодни за револуционерната идеја биле оние што ќе се залагаат за децентрализација на црковно-училишното дело во Македонија. Тука пред сè се мисли на децентрализација на егзархиските црковно-училишни општини кои требале да се одвојат од влијанието на егзархијата.

Антиегзархиското движење, кое што во почетокот на деведесетите години на XIX век ја зафатило Македонија ја достигнало својата кулминација со појавата на Македонската револуционерна организација. МРО се залагала за извојување на политичка слобода преку сенародно востание и создавање на самостојна македонска држава, додека Егзархијата како „чисто бирократско одделение на софиското надворешно министерство“ преку својот црковно-просветен апарат работела на претворање на Македонците во Бугари, и на тој начин приготвувала терен за присоединување на Македонија кон Бугарија.⁴¹

Во овој период во Солун постоеле две партии: „проегзархиска“ и „сепаратистичка“. Во врска со „сепаратистичката“ партија, Даме Груев во писмото до Никола Дејков, од 07.02.1894 година пишува: „Пред сè сепаратистичкиот стремеж не е утопија. Тоа е плод на неспособноста на Бугарија да спомогне кај нас. Тој го наоѓа излезот само во заземањето на едно друго поведење од страна на Македонците спрема соседите. Новите сепаратисти си поставуваат за цел спроведување меѓу населението на

³⁹ Ѓорѓиев 2003, 136; Маринов 2015, 305.

⁴⁰ Ѓорѓиев 2003, 138.

⁴¹ Исто, 149.

мислата за самостојно работење⁴². Тука јасно се изразува политичкиот сепаратизам на МРО во однос на соседните земји.

Со цел разобличување на бугарската пропаганда во Македонија, Петар Поп Арсов бил задолжен да изработи брошура под наслов „Стамболвоштината во Македонија и нејзините претставници“. Брошурата била отпечатена од страна на Иван Хаџи Николов во Софија, а во првата половина на декември 1894 година била донесена во Солун и растурена низ цела Македонија.⁴³ Таа не била наменета само за читателите во Македонија, туку и за македонската емиграција во Бугарија. Со цел да избегне прогони од страна на бугарските власти, Поп Арсов пишувал под псевдонимот „Вардарски“, а како место на издавање ја означил Виена.⁴⁴ Со оглед на фактот што брошурата била напишана по нарачка на ЦК и од страна на еден од основачите на МРО, истата претставува првостепен документ, во кој биле изразени ставовите на МРО кон бугарската црковно-просветна политика во Македонија, притоа целосно демаскирајќи ја нејзината улога.

Брошурата го добила името според бугарскиот премиер Стефан Стамболов.⁴⁵ Во неа најпрвин Поп Арсов зборуваше за борбата меѓу бугарската световна власт, сконцентрирана во ликот на премиерот Стамболов, и духовната сконцентрирана во ликот на Егзархот.⁴⁶ Притоа, Поп Арсов го нарекува Стамболов „бугарски Бизмарк“.⁴⁷ Во тој контекст Поп Арсов вели „Ај да видиме што ќе стане, Србија – Пиомонт балкански, Бугарија балканска Прусија, Македонците... сепаратисти“.⁴⁸ Тука јасно се гледа изразената македонска национална свест, како и ставањето на македонските интереси во преден план, наспроти хегемонистичките и империјалистички тенденции на Бугарија и Србија. Понатаму тој јасно ја посочува целта на бугарската пропаганда во Македонија која имала задача „да создаде во Македонија Бугари“. Тој притоа посочува како бугарската пропаганда се обидува со поткуп од Македонците да прави Бугари, „ќе ми дадеш пари, ќе се чинам Бугарин“.⁴⁹ Во тој контекст, Поп Арсов заклучува „Егзархијата дава пари и купува – ветер, зашто народност

⁴² Ѓорѓиев 2013, 47.

⁴³ Ѓорѓиев 2003, 151.

⁴⁴ Исто.

⁴⁵ Исто, 152.

⁴⁶ Вардарски 2006, 38.

⁴⁷ Ѓорѓиев 2003, 152.

⁴⁸ Вардарски 2006, 50.

⁴⁹ Исто 78.

со пари не се купува, тоа е такво деликатно нешто, кое штом почувствува дека го пазарат, се изветрува“.⁵⁰

Крајната цел на МРО не останала тајна за Егзархијата. Таа сфатила дека „влијанието на багабонтите не е така мала работа, и дека работата им е посериозна отколку што мислеле“. Како резултат на тоа сознание во внатрешноста на Македонија бил испратен Коне Самарџиев со цел подобро да ја испита работата и да направи контраагитација. За време на својата посета на Костурско Самарџиев јавно зборувал: „Овие убави села ќе бидат упропастени, крепете ги црквите и училиштата. Бугарија има 200 000 штика и со нив ќе ја ослободи Македонија“.⁵¹

Целите на МРО претставувале закана за Бугарската Егзархија и за бугарската политика во Македонија. Во врска со тоа, егзархот Јосиф I, во писмото до Министерството за надворешни работи на Бугарија од 15. 10. 1897 година пишува „Некои запалени глави сметаат дека Св. Егзархија е единствена пречка Македонија да остане под Османлиската империја и се нафрлија на неа како волци“. Св. Егзархија во нејзината висока мисија да го зачува бугаризмот за идните поколенија... Св. Егзархија при две одделени држави не ќе може да ја врши својата бугарска мисија. Или таа ќе остане исклучително македонска, или исклучително бугарска“.⁵² Од писмото на егзархот јасно се гледал стравот на Егзархијата и на Бугарија дека при евентуално создавање на автономна Македонија, бугарскиот план за создавање на Бугари во Македонија ќе пропадне.

На 29. 12. 1894 година во Софија бил формиран Македонскиот комитет, на чело со Трајко Китанчев како претседател. На 19. 03. 1895 година во Софија бил свикан I македонски конгрес.⁵³ На Конгресот била утврдена целта на Македонскиот комитет, Автономија на Македонија.

Решенијата на I македонски конгрес добиле форма на Устав. Според уставот „Цел на македонските друштва е придобивање за Македонија и Одринско политичка автономија приложена и гарантирана од Големите сили“.⁵⁴

Во текот на јули 1895 година Македонскиот комитет испратил 4 свои одреди во Македонија, кои што влегле во судир со османските сили. Оваа акција на македонскиот комитет била наречена „Мелничко востание“.

⁵⁰ Исто 102.

⁵¹ Ѓорѓиев 2003, 154.

⁵² Исто, 155.

⁵³ Исто, 184.

⁵⁴ Исто.

Неуспехот на акцијата предизвикал голема разочараност меѓу македонските друштва кои се чувствувале измамани од страна на Бугарија. Како последица од овие настани, претседателот на МК Трајко Китанчев доживеал срцев удар и починал на 01. 08. 1895 година.⁵⁵ Поради тоа на 05. 11. 1895 година бил свикан вонреден конгрес, кој се одржал од 03. до 16. 12. 1895 година. Бил избран нов комитет кој се состоел од 12 членови. За претседател на комитетот бил избран генералот Данаил Николаев, а МК бил преименуван во Врховен Македонски Комитет (ВМК).⁵⁶

МРО во својот Правилник допуштала постоење на македонски комитети надвор од Македонија, но го задржувала правото ЦК да го има главниот збор по прашањето за востание. Уште во почетокот на 1894 година, Даме Груев посакувал во Бугарија да се формира Задграничен комитет на МРО.⁵⁷

МК како легална организација, со помош на бугарската влада се подготвувала за акција во Македонија. Тоа не ѝ се допаднало на МРО. Ставот на МРО кон МК бил определен на Советувањето во Солун. Одлуките од советувањето преку К. Кондов му биле доставени на МК кон крајот на август 1895 година. Тие биле содржани во 4 точки: МК во Софија да дејствува во согласност со целите и задачите на МРО, МК во иднина да не испраќа чети во Македонија, ниту вооружени поединци, МК да не влегува во врска со самонаречени претставници на МРО, кои немаат полномоштво, МРО предупредува дека ќе биде беспопштедна кон сите што не ги почитуваат нејзините закони и правилници, и кон оние што без нејзина согласност вооружени навлегуваат на нејзината територија.

Меѓутоа МК не ги сфатила сериозно предупредувањата. Во почетокот на есента го испратила А. Чакаров да испровоцира востание во Виничко. Поради тоа, Гоце Делчев писмено протестира кај Ефрем Каранов – претседател на македонското друштво во Кустендил. Во писмото Делчев пишува: „Ослободувањето на Македонија лежи во внатрешно востание. Кој мисли дека Македонија ќе се ослободи поинаку, се лаже и себе и другите“.⁵⁸

ВМК манифестирала тенденција дека МРО е дел од „општата организација чие седиште се наоѓа во Софија и на која ѝ припаѓа правото самата да решава по делото. Притоа ВМК за себе го задржува правото на

⁵⁵ Исто, 202.

⁵⁶ Исто, 204-205.

⁵⁷ Исто, 205

⁵⁸ Гоце Делчев 1967, 273; Ѓорѓиев 2003, 2008; Димески 1992, 71.

дипломатијата, а МРО требало да послужи како средство за притисок.⁵⁹ Во писмото од ЦК до ВМК, од 20.02.1896 година меѓу другото пишува: „Ние продолжуваме да го подготвуваме народот во духот на зацртаната програма и остануваме согласни со сите кои ја споделуваат нашата девиза“.⁶⁰

Во почетокот на февруари 1896 година, Гоце Делчев имал средба со Данаил Николаев во Софија. Николаев истакнал дека МРО може да смета на помош, под услов ВМК да го претставува револуционерното дело воопшто, и тој да има решавачки глас по прашањето за востание. На тоа, Гоце остро протестираше „Ние не можеме да правиме политика, ниту да дозволиме други да прават политика со Македонија... Ние нема да дозволиме други да решаваат дали да живееме или да умреме... Ние не бараме покровители, а уште помалку господари“.⁶¹

По враќањето во Македонија, Гоце Делчев во едно писмо до Н. Зографов пишува „Тој комитет таков впечаток ми направи, такво силно оладување кај мене, што јас не гледам дека ќе помогнат, туку дека ќе нанесат штета на делото“.⁶²

Работата се обидел да ја излади Даме Груев. Тој на 07. 03. 1896 година присуствувал на заседание на ВМК. Притоа ВМК ги поставил истите услови како Николаев пред Делчев. На ова Груев се спротивставил, истакнувајќи дека ако ВМК добие право да одлучува по сите прашања тој може да стане „извор за наметнување на незрели и необмислени мненија“.⁶³

Бидејќи Гоце Делчев и Даме Груев ги одбиле барањата на ВМК, тој своите барања во вид на решенија ги доставил до ЦК во Солун со писмо од 20. 03. 1896 година. Решенија биле: Само со решение на ВМК ќе бидат преземани какви било дејствија во Македонија, решенијата на ВМК ќе бидат ставени во исполнување преку ЦМРК, а ЦМРК без знаење и согласност на ВМК не треба да влегува во преговори ниту со приватни и официјани лица, ниту со било која влада.⁶⁴

МРО држела цврсто до „автономниот принцип по раководењето на ослободителната кауза во границите на внатрешноста“.⁶⁵ Засилениот

⁵⁹ Ѓорѓиев 2003, 208.

⁶⁰ Ѓорѓиев 2003, 209; Ѓорѓиев 2013, 85.

⁶¹ Ѓорѓиев 2003, 209; Димески 1992, 72.

⁶² Ѓорѓиев 2013, 89; Ѓорѓиев 2003, 209; Димески 1992, 74-75.

⁶³ Ѓорѓиев 2003, 210.

⁶⁴ Ѓорѓиев 2013, 91-92.

⁶⁵ Ѓорѓиев 2003, 210.

продор на странските пропаганди, како и обидот на ВМК да се наметне над МРО бидејќи причина за одржување на првиот Конгрес на МРО во Солун. Тој се одржал за време на Велигденската ваканција во 1896 година. Организацијата од овој Конгрес излегла со ново име „Тајна македоно-одринска револуционерна организација“ (ТМОРО). Исто така на конгресот била донесена одлука ТМОРО да отвори Задгранично претставништво во Бугарија. Кон крајот на 1896 година на оваа задача бил поставен Гоце Делчев, а во март 1897 година му се придружил и Ѓорче Петров. Исто така, Гоце Делчев и Ѓорче Петров биле задолжени да изработат нов Устав и Правилник на ТМОРО.⁶⁶

Новиот Устав и правилник на ТМОРО биле изработени од страна на Гоце Делчев и Ѓорче Петров во 1897 година во Софија. Уставот на ТМОРО содржел 19 членови, распоредени во 4 глави.⁶⁷ Според член 1, Тајната Македоно-Одринска Револуционерна Организација имала за цел да ги сплоти во едно сите незадоволни елементи во Македонија и Одринско, без разлика на народност, со цел извојување на политичка автономија на овие области. Според член 2, за постигнување на таа цел Организацијата се бори за премавнување на шовинистичките пропаганди и националните караници кои го обесилуваат македонското и одринското население во борбата против заедничкиот непријател. Според член 4, член на ТМОРО можел да биде секој Македонец и Одринец, кој што не е компромитиран со ништо нечесно.⁶⁸

Ако се погледнат овие членови од уставот на ТМОРО се гледа дека Организацијата морала да дејствува во согласност со условите на теренот во Македонија. Таа сфатила дека со дејствувањето исклучиво меѓу Македонците егзархисти, надвор од Организацијата ќе останат Македонците патријаршисти, па токму заради тоа решила да ги вклучи „сите незадоволни елементи“, со цел да го обедини македонското население околу идејата за автономија на Македонија. Токму поради тоа бил исфлен терминот „Бугарин“ а биле воведени термините Македонец и Одринец. Терминот Македонец во овој Устав бил искористен во политичка смисла. Меѓутоа, определбата за борба против шовинистичките пропаганди сугерира тенденција за обединување на македонското население под името „Македонец“ околу идејата за автономна Македонија.⁶⁹

⁶⁶ Ѓорѓиев 2003, 218-219; Димески 1992, 80.

⁶⁷ Ѓорѓиев 2003, 219; Димески 1992, 80.

⁶⁸ Ѓорѓиев 2013, 106; Ѓорѓиев 2003, 219; Димески 1992, 81; Маринов 2015, 305.

⁶⁹ Ѓорѓиев 2013, 15.

ВМК познавајќи ја хроничната беспарица на ТМОРО и нејзината потреба за оружје, веднаш по Конгресот направил мистериозен обид за искушување и потчинување на ТМОРО. ВМК побарал од ЦК да испрати свој човек во Софија, наводно за организирање на канал за испорака на 3000 англиски пушки.⁷⁰ Притоа Даме Груев не сакал да замине во Софија заради лошите односи со ВМК. Поради тоа ЦК го испратил Ѓорче Петров. Во исто време егзархискиот експонент Васил Кнчов од Цариград го повикал Пере Тошев. Љапчев и Ризов го обработувале Ѓорче, при што потенцирале дека ВМК е сериозен фактор во македонското ослободително дело и дека по неуспехот да се разберат со Даме Груев, тие сметале да се спогодат со него ласкајќи му дека е „умен и разбран човек“ ВМК отворено му ласкал на Ѓорче Петров дека само тој и Пере Тошев се сериозни луѓе и ги наговарале „да се мавне Даме од Солун“ за тие да можат да работат заеднички. Оттука Петров и Тошев сфатиле дека се жртви на иста „мистификација“.⁷¹

Летото 1896 година, најпрвин Ѓорче Петров, а потоа и Христо Матов на средбата со бугарскиот премиер Стоилов побарале оружје за Организацијата. Кон крајот на 1896 година бугарската влада започнала да ги пушта првите количини на оружје за потребите на ТМОРО. Тоа ја забрзало одлуката на ЦК Гоце Делчев да замине во Софија како постојан Задграничен претставник на Организацијата.⁷² Тој требало да го препраќа оружјето во Македонија по тајни канали. Бугарската влада, за да ја задржи контролата врз ТМОРО, за подарените пушки не дала патрони. Во врска со тоа, министерот Иванов му рекол на Ѓорче Петров: „Не сме будали да ви дадеме фишеци, така силата ја држиме во свои раце, инаку вие ќе се одвратите од нас“.⁷³ Откако ТМОРО примила над 4000 пушки, дошло до заладување на односите со бугарската влада, поради што била прекината натамошната испорака. Причина за тоа бил обидот на бугарската влада да го следи распоредувањето на оружјето и да се замеша во внатрешните работи на Организацијата.

Бугарската влада се обидела преку трговските агенства да воспостави директен контакт со ЦК во Солун, со намера да воспостави контрола над ТМОРО. За водење на преговорите со ТМОРО бугарската влада го ангажирала Бугарскиот трговски агент Димитар Ризов. Тој играл

⁷⁰ Ѓорѓиев 2003, 226.

⁷¹ Ѓорѓиев 2011, 175-176.

⁷² Ѓорѓиев 2003, 245.

⁷³ Ѓорѓиев 2003, 246; Христов 1990, 112.

двојна улога.⁷⁴ Тој доближувајќи се до ЦК ја убедувал Организацијата дека без бугарската влада не може да постигне ништо, и дека доколку таа се објави против владата би можела да настрада. Од друга страна, Ризов пред бугарската влада ја претставувал Организацијата, како значајна сила во Македонија, врз која тој имал влијание.

На 20.01.1898 година, Ризов го известил Стоилов дека ТМОРО е „согласна да врви рака под рака со бугарката влада и нејзините агенти во Македонија, но под одредени услови на Организацијата“ а тоа биле: Бугарската влада да ја почитува самостојноста на ТМОРО и да не се меша во нејзините дела, бугарската влада да преземе мерки против преминувањето на разбојнички чети од Бугарија во Македонија, Бугарската влада „да ја преземе врз себе грижата за назначување како егзархиски учители на оние членови на Организацијата, кои се или можат да бидат учители во Македонија, Владата да ѝ наложи на Егзархијата да назначи тројца раководители за училишни инспектори во Солунскиот, Битолскиот и Скопскиот вилает, Владата да даде „строги и категорични упатства за трговските агентства во Солун и Битола, Владата да даде оружје за пограничните области за Солунскиот и Скопскиот вилает, а за Битолскиот и дел од Солунскиот вилает да даде пари за набавка на оружје од Грција.“⁷⁵

Стоилов ги разгледал барањата и условите на ТМОРО. Притоа потенцирал дека Организацијата треба да биде „внимателна во изборот на лицата“, бидејќи „некои лица што минуваат пред револуционерната организација за апостоли се тајни агенти“. Тој начелно ги прифатил третиот и четвртиот услов, но искажал сомнеж дека тие би можеле да бидат исполнети бидејќи Егзархијата „во последно време покажува големи стремежи кон самостојност“. Петтото барање Стоилов го оценил како „многу природно“. Затоа испратил писмо до трговските агентства во кои се определува односот на агентствата кон ТМОРО. Притоа Организацијата била „еден од факторите на развојот на бугарската политика во Македонија“. Тоа всушност значело потчинување на Организацијата од страна на бугарската влада и игнорирање на првото барање за нејзина самостојност. Во врска со шестото барање Стоилов потенцирал дека во моментот бугарската влада не располага со пари за набавки на оружје од Грција. Оружјето било полесно да се внесе од Бугарија. Поради спро-

⁷⁴ Ѓорѓиев 2003, 247.

⁷⁵ Исто, 248-249.

тивставените ставови и интереси помеѓу ТМОРО и бугарската влада, не било можно да се постигне согласност за соработка.⁷⁶

Во март 1897 година во Солун било формирано Бугарското тајно револуционерно братство. Негови приврзаници биле припадниците на проегзархиската групација во Солун. Тие биле идејни противници на ТМОРО поради „своите големобугарски политички сфаќања“. Иницијаторите за основање на братството биле по потекло од Бугарија, опседнати со „големобугарски идеи“. Тие на своја страна привлечле дел од македонските конзервативни чорбаци. За претседател на Братството бил избран Иван Гарванов.⁷⁷

Големобугарските определби на Братството се нашле и во Уставот кој бил донесен во 1897 година. Според Уставот Братството имало за цел: да го подготви бугарскиот народ сам да извојува политички живот, да се расправи со одредени народни мачители, да ја заштити бугарската народност од инородните пропаганди.⁷⁸

Братството присвојувало туѓи заслуги и предизвикувало забуни кај обичното членство на ТМОРО. Тоа предизвикало остра реакција од страна на ТМОРО. Првото предупредување на Братството претставува обидот за ликвидација на Васил Кнчов во Цариград, летото 1897 година. Тој од страна на ТМОРО бил сметан за идеен творец на Братството. Од друга страна Братството донело одлука за ликвидација на Даме Груев, Пете Тошев, Иван Хаџи Николов и Христо Матов. За ликвидирањето на Груев бил определен Димитар Мирчев, кој задоцнил, Гарванов сакал да пука во Матов, Тошев и Хаџи Николов, но тие биле предупредени навреме.⁷⁹

Во септември 1898 година започнале првите преговори за помирување меѓу Братството и ЦК. Но тие не дале резултати. Конечното помирување се случило во првата декада на септември 1899 година, со посредство на ВМК преку поручникот Иван Камбуров. ЦК барал Братството да се растури, а нејзините членови да бидат прифатени во Организацијата откако ќе положат заклетва. Исто така се барало целокупниот имот на Братството да му се отстапи на ЦК, Братството да посочи 6 лица од кои ЦК ќе избере еден во ЦК и во Солунскиот комитет. По две недели

⁷⁶ Исто, 250.

⁷⁷ Исто, 257.

⁷⁸ Исто.

⁷⁹ Исто.

во ЦК бил кооптиран банкарот Јосиф Кондов, а Иван Гарванов влегол во Солунскиот комитет.⁸⁰

Од 15 до 21 јуни 1897 година бил одржан IV конгрес на македонските друштва во Бугарија. На Конгресот било разгледано прашањето за односите помеѓу ВМК и ТМОРО, и прашањето за востание. Притоа било констатирано дека востанието „треба да се подигне, само кога тоа ќе биде наполно подготвено и кога политичките услови ќе бидат благопријатни“. За претседател на ВМК бил избран кукушанецот Христо Станишев, а исто така Конгресот за член на ВМК го предложил Гоце Делчев. Меѓутоа Делчев писмено го известил Конгресот дека не го прифаќа изборот, а неговото место го пополнил резервниот член Коста Шахов.⁸¹

Иако Делчев официјално одбил да стане член на ВМК, контактите меѓу ВМК и ТМОРО продолжиле. Комитетот на Станишев неколку пати пуштал извесна сума за задграничните претставници, но ниту едната ниту другата страна не биле задоволни од односите. Во јули 1898 година се одржал V македонски конгрес. За претседател на ВМК бил избран Александар Радев. И овој комитет не ги оправдал очекувањата, поради разногласијата на неговите членови.⁸²

Поради тоа се родила идејата ТМОРО да ја преземе контролата над ВМК. Во таа насока Ѓорче Петров презел широка агитација во Бугарија, барајќи соодветна личност што ќе застане на чело на ВМК. На крајот тој се одлучил за Борис Сарафов.⁸³

На 1 мај 1899 година бил одржан VI конгрес на македонските друштва. За претседател на ВМК бил избран Борис Сарафов. Комитетот на чело со Сарафов на почетокот манифестирал значајна соработка со задграничните претставници.⁸⁴ ВМК за време на првиот мандат на Сарафов ѝ давал значајна финансиска помош на ТМОРО. Иако ВМК на чело со Сарафов во почетокот соработувал со ТМОРО тоа било со политичка заднина. Уште при составувањето на комитетот Сарафов планирал да го превземе ЦК и Организацијата во свои раце. Планот бил скроен преку полковникот Иван Цончев и потполковниците Јанков и Николов. Притоа Цончев требало да поднесе оставка на офицерската должност и да го преземе претседателското место во ВМК.⁸⁵

⁸⁰ Исто, 264.

⁸¹ Исто, 269.

⁸² Ѓорѓиев 2003, 269; Димески 1992, 113.

⁸³ Ѓорѓиев 2003, 270; Димески 1992, 128.

⁸⁴ Ѓорѓиев 2003, 272; Димески 1992, 130-131.

⁸⁵ Ѓорѓиев 2003, 299; Димески 1992, 131-132.

Од 30.07. до 05.08.1901 година се одржал VII конгрес на македонските друштва во Бугарија. На Конгресот присуствувале и Гоце Делчев и Ѓорче Петров. Бил донесен нов статут на ВМК. Според член 1 од Статутот цел на ВМК била „политичка автономија, декларирана од организацијата, приложена и гарантирана од големите сили“. ВМК бил преименуван во ВМОК по примерот на ТМОРО.⁸⁶

Со Мајската спогодба од 1900 година Задграничните претставници се откажале приватно да комуницираат со ЦК на ТМОРО. Писмата до ЦК требало да ги испраќа секретарот на ВМОК Славчо Ковачев, претходно парафирани од Ѓорче Петров. Меѓутоа Ѓорче со знаење на Гоце продолжил да коминицира со ЦК. Тоа функционираше нормално, сè додека едно писмо не паднало во рацете на Александар Кипров, кој бил испратен од ВМК, како прислужник на ЦК. Во писмото Ѓорче Петров до Пере Тошев ја опишувал дволичната улога на ВМК и ги советува да не му се доверуваат многу и да бидат внимателни. Тоа било причина за раскинување на односите меѓу Задграничното претставништво и ВМК на Сарафов кон крајот на 1900 година.⁸⁷

Набргу потоа паднал Комитетот на Сарафов. Причина за тоа биле две убиства што неговиот комитет ги спровел во Романија.⁸⁸

На 23.01.1901 година се случила Солунската провала. Во провалата биле уапсени тројцата членови на ЦК Пере Тошев, Христо Матов и Христо Татарчев.⁸⁹

Последен на слобода останал членот на ЦК Иван Хаџи Николов. Во очекување на своето приведување, Хаџи Николов ги повикал Иван Гарванов и Спас Мартинов, при што им го соопштил начинот за врска со внатрешноста и ВМК. На втората средба одлучиле да се издадат 5 полномоштва за ВМК, кои требало да бидат искористени во случај на востание. Истовремено, Хаџи Николов го задолжил Спас Мартинов да напише писмо до Задграничното претставништво во смисла „Држете ја вие од таму здраво работата“.⁹⁰

ВМК на Сарафов се обидел да ја искристи ситуацијата. Кога Сарафов почнал да мафта со полномоштвата, Гоце изјавил дека не признава решенија на ЦК донесени „минута пред арестувањето“.⁹¹ Во врска со

⁸⁶ Ѓорѓиев 2003, 302; Димески 1992, 134.

⁸⁷ Димески 1992, 138.

⁸⁸ Ѓорѓиев 2003, 304-305.

⁸⁹ Исто, 321.

⁹⁰ Исто, 339.

⁹¹ Исто, 340.

обидот на ВМК да го превземе ТМОРО Гоце Делчев изјавил: „Додека мое рамо крепи пушка, Македонија ќе биде недостапна за бугарски офицер“.⁹²

Во период кога Организацијата била обезглавена, ингеренциите на ЦК ги презеле Задграничните претставници. Тие откако ги сфатиле махинациите на ВМК, ги прекинале односите со него.⁹³

На 04.04.1901 година бил одржан VIII конгрес на македонските друштва во Бугарија. На Конгресот присуствувале 123 делегати меѓу кои и Гоце Делчев. Пред одржувањето на Конгресот зборувајќи Гоце Делчев. Тој истакнал: „Се спротивставивме на Сарафов, зашто ако тој испратеше луѓе овде за раководители, тоа ќе беше еден почеток на револуцијата, ќе создадеше катастрофа, воопшто тие работи можеше да им се наметнат од надвор... Само ако овдешната организација го одобрува духот на Внатрешната организација и не се стреми да ѝ дава импулс, т.е. не се меша во нејзините работи, само во таков случај може да постои врска меѓу тие две организации“.⁹⁴

На Конгресот бил избран нов состав на ВМК на чело со Стојан Михајловски како претседател.⁹⁵ Зад успехот на Стојан Михајловски стоел бугарскиот кнез Фердинанд.

Од крајот на јули до почетокот на август 1901 година се одржал IX конгрес на македонските друштва во Бугарија. За претседател на ВМК бил реизбран Стојан Михајловски, а за потпретседател генералот Иван Цончев. Цончев ја играл главната улога во комитетот. Тој требал да го подготви идното востание во Македонија, кое што му било потребно на кнезот Фердинанд.⁹⁶ Претседателот на ЦК на ТМОРО Иван Гарванов, веднаш по излегувањето од притвор заминал за Софија. Притоа одржал средба со Цончев, на која изјавил „Организацијата ќе ви ја предадам Вам, но под услов ние да сме одделни таму а вие тука“.⁹⁷

По враќањето во Солун, на 23.09/06.10.1901 година, Гарванов издал полномошно со кое за нови Задгранични претставници биле назначени Димитар Стефанов и Туше Делииванов. И двајцата биле под влијание на Гоце Делчев.⁹⁸

⁹² Димески 1992, 143.

⁹³ Ѓорѓиев 2003, 340.

⁹⁴ Ѓорѓиев 2003, 346; Ѓорѓиев 2013, 206.

⁹⁵ Ѓорѓиев 2003, 346.

⁹⁶ Исто, 348.

⁹⁷ Ѓорѓиев 2003, 348; Димески 1992, 150.

⁹⁸ Ѓорѓиев 2003, 349; Димески 1992, 151.

ВМК на чело со Михајловски и Цончев со својата политика кон македонското прашање предизвикал опозиција во редовите на комитетот. Опозиционерите на Цончев започнале да соработуваат со ТМОРО и да ја истакнуваат посебноста на македонската политика, посебна македонска црква, и афирмирање на посебноста на македонскиот народ. Тома Карајовов во едно писмо до Спространов, од јануари 1902 година пишува „Македонија да започне своја, независна политика, чисто македонска. Никогаш да не се мисли на присоединување кон Бугарија, и во тоа да се убеди Европа. Тогаш ќе може да се постигне тоа што го сакаме.“⁹⁹ Поради фактот што бугарската влада работела на поделба на Македонија, Владимир Руменов предлагал унија со Римокатоличката црква или австриска окупација. Тој предлагал „да се одделиме, да почнеме чисто македонска политика“. Во таа смисла предлагал одделување на Егзархијата од Кнежевството, и нејзино прогласување за покровител на „славјаните“ во Турција со изговор дека се возобновува Охридската патријаршија, во чиј синод ќе влезат македонските владици, а седиштето на црквата да остане во Цариград. Ако Егзархијата го одбие предлогот, македонските владици да се одделат од неа и да формираат одделна црква.¹⁰⁰

Во тој период Н. Наумов го возобновил весникот Право. Во него од името на ТМОРО бил афирмиран македонскиот карактер на Организацијата и нејзиниот став за посебноста на македонскиот народ. Во еден натпис на весникот стоело „Внатрешната револуционерна ќе му даде на секој да разбере дека работи за единството и независноста на Македонија, како слободна држава на Балканскиот Полуостров. Таа постепено ќе ги отстранува племенските разлики и ќе го организира идниот, ако и разнобоен, но способен да се организира мирно и тивко, македонски народ“.¹⁰¹ Понатаму во статијата на весникот се нагласувала потребата од разграничувањето на Македонија од идејата за „Голема Бугарија“, „Голема Србија“ и „Голема Грција“, и дека Македонија е во опасност од „големи и мали држави“, и дека малите држави не можат да го решат македонското прашање и дека се подготвуваат за „територијално решение кое би довело до распарчување на Македонија“.¹⁰²

На 28 јули 1902 година, започнал со работа X конгрес на македонските друштва во Бугарија. На Конгресот ТМОРО имала свои претстав-

⁹⁹ Ѓорѓиев 2003, 396.

¹⁰⁰ Исто, 397.

¹⁰¹ Исто, 398.

¹⁰² Маринов 2015, 306.

ници меѓу делегатите. Приврзаниците на ТМОРО го напуштиле Конгресот. За претседател на ВМК повторно бил избран Стојан Михајловски, а за потпретседател Иван Цончев. Опозициските делегати избрале дисидентски комитет на чело со Христо Станишев.¹⁰³

На 23.09.1902 година ВМК испровоцирал нов упад во Македонија, кој бил наречен Горноџумајско востание. Упадот на ВМК бил причина за покренување на прашањето за востание во Македонија од страна на ЦК на ТМОРО. За таа цел бил свикан конгрес на ТМОРО. Конгресот бил закажан на 02/15. 01. 1903 година во Солун. На 03/16. 01. 1903 година, Конгресот донел одлука за крвање на востание во Македонија.¹⁰⁴

За прашањето за востание разговарале и Гоце Делчев и Даме Груев на средбата во Солун. На средбата Гоце и Даме се договориле востанието да има партизански карактер и да се одложи за подоцна. При тоа Даме Груев требало да организира конгрес на Битолскиот, а Гоце Делчев на Серскиот округ. Брзајќи да го организира Конгресот на Серскиот округ, Гоце Делчев загинал на патот кон планината Али Ботуш, во селото Баница, серско, на 4 мај 1903 година.¹⁰⁵

Од 19-24.04/2-7.05. 1903 година, во селото Смилево (битолско) бил одржан конгрес на Битолскиот револуционерен округ.¹⁰⁶ На Конгресот била потврдена одлуката за востание. Бил формиран Главен штаб на востанието во кој влегле: Даме Груев, Борис Сарафов и Анастас Лозанчев.¹⁰⁷ Главниот штаб донел одлука востанието да се крене на 20.07/02. 08. 1903 година, на верскиот празник Св. Илија (Илинден).¹⁰⁸ Затоа востанието е познато како Илинденско востание. Востанието најголем успех имало во Битолскиот округ, каде што биле создадени повеќе слободни територии како: Смилево, Крушево, Невеска и Клисуре.¹⁰⁹ И покрај неуспехот, востанието претставувало поттик за продолжување на вооружената борба на македонскиот народ за создавање на сопствена држава.

¹⁰³ Ѓорѓиев 2003, 405.

¹⁰⁴ Исто, 463.

¹⁰⁵ Ѓорѓиев 2003, 471; Димески 1992, 179.

¹⁰⁶ Ѓорѓиев 2011, 289.

¹⁰⁷ Ѓорѓиев 2011, 296; Пандевски 1978, 200.

¹⁰⁸ Ѓорѓиев 2011, 306.

¹⁰⁹ Исто, 314.

МАКЕДОНСКИОТ ПОЛИТИЧКИ И НАЦИОНАЛЕН
СЕПАРАТИЗАМ НАСПРОТИ ГОЛЕМОБУГАРСКИОТ
ДРЖАВЕН НАЦИОНАЛИЗАМ, 1903-1913

Непосредно по Илинденското востание, во ноември 1903 година во Софија била отпечатена книгата „За македонцките работи“ од страна на Крсте Петков Мисирков.¹¹⁰ Книгата содржела 5 поглавја и во основа претставувала македонска национална програма за создавање на македонска држава, со македонска нација и формирање на македонски литературен јазик, кој што требал да се формира од централните македонски говори: велешки, прилепски, битолски и охридски.¹¹¹

По Илинденското востание ТМОРО се нашло на крстопат. По востанието, најголем дел од раководниот кадар на Организацијата заминал за Бугарија. Во периодот од декември 1903, до февруари 1904 година во Софија се одржале првите повостанички советувања на ТМОРО. При тоа дошло до разединување околу идното устројство на Организацијата. Во тој поглед се искристализирале две струи: конзервативната предводена од Христо Матов и реформско-демократската, предводена од серчани на чело со Јане Сандански.¹¹²

При тоа се одржале повеќе окружни и еден општ конгрес на Организацијата кој што бил одржан во Рилскиот манастир во Бугарија. На Конгресот Организацијата добила ново име „Внатрешна македоно-одринска револуционерна организација“ (ВМОРО), а бил избран и нов ЦК во кој влегле Даме Груев, Пере Тошев и Тодор Поп Антов.¹¹³ Биле донесени и нов Устав и Правилник на ВМОРО. Новина претставувал членот 2 од Уставот, во кој стои: „Организацијата им се спротивставува на сите стремежи за завладување на тие две области (Македонија и Одринско) од која и да е држава.“¹¹⁴ Со ова практично ВМОРО прогласила суверенитет врз македонската територија. Во однос на туѓите пропаганди во Македонија ВМОРО истакнало дека ги осудува нелегалните (вооружени) дејствија на пропагандите и дека грчките и српските чети ги смета за органи на соодветните влади. Во членот 3 од Уставот се вели „Организацијата се бори за отстранување на шовинистичките пропаганди и наци-

¹¹⁰ Мисирков 1998, 20.

¹¹¹ Исто, 216.

¹¹² Ѓорѓиев 2011, 347-348.

¹¹³ Ѓорѓиев 2011, 419; Сиљанов 1943.

¹¹⁴ Ѓорѓиев 2011, 433.

онални караници, кои го цепкаат и силуваат македонското население во борбата против општиот непријател“.¹¹⁵ Исто така Организацијата се спротивставувала на дејствијата на Бугарската егзархија „насочени во духот на бугарскиот државнички национализам“.¹¹⁶ Доказ за самостојниот карактер на ВМОРО е и еден извештај на Српскиот генерален конзул во Солун до министерот за надворешни работи Јован М. Жујовиќ од 14/27 ноември 1905 година. Во него се наведува дека „сите балкански држави па и сама Бугарија ја смета Организацијата за опасна“. За Организацијата „сите три комитети биле подеднакво опасни“.¹¹⁷ Тука се мисли на СЧО, ВМК и грчките Андарти.

Летото 1906 година започнале подготовките за Вториот редовен конгрес на ВМОРО.¹¹⁸ Брзајќи да стигне на советувањето во Софија каде што требало да се одржи подготвително советување во пресрет на конгресот, на 10/23. 11. 1906 година во борба со аскерот кај беровското село Русиново загинал Даме Груев.¹¹⁹ Неговото загинување претставувало огромна загуба за ВМОРО. Наскоро дошло до дефинитивен расцеп во Организацијата.

За време на советувањата кои што се одржале во Софија дошло до зближување помеѓу Иван Гарванов, Борис Сарафов и Христо Матов. Нив ги обединувала заедничката омраза кон Јане Сандански.¹²⁰ Оваа групација имала поддршка од бугарските официјани фактори.¹²¹

Во овој период главен водач на приврзаниците на реформско-демократската струја во Бугарија станал Петар поп Арсов, а нејзини единствени претставници во Македонија биле Јане Сандански и Христо Чернопеев. Тие биле најдоследни борци за „независност на Македонија“, а приврзаниците на конзервативната струја „македонското прашање го гледале исклучиво како бугарско“.¹²² Притоа Јане Сандански сметал дека „Македонците треба да се еманципираат како посебен народ“.¹²³

Главни идеолози на двете струи биле Петар поп Арсов и Петко Пенчев. Поп Арсов причината за расцепот во ВМОРО ја гледал во неле-

¹¹⁵ Ѓорѓиев 2011, 433; Саздовски 2021, 131.

¹¹⁶ Маринов 2015, 308.

¹¹⁷ Саздовски 2021, 126; Документи 2014, 494.

¹¹⁸ Ѓорѓиев 1997, 114.

¹¹⁹ Ѓорѓиев 2011, 472.

¹²⁰ Ѓорѓиев 1997, 114.

¹²¹ Пандевски 1987, 141.

¹²² Исто.

¹²³ Маринов 2015, 308.

гитимното претставништво на бугарската влада. Тој истакнувал дека дека легитимно претставништво има само едно, кое е избрано од Општиот конгрес на ВМОРО. Критикувајќи ги нелегитимните претставници поради нивните врски со бугарската влада, Поп Арсов истакнува дека тие ги прифатиле оние односи што „грчката влада ги имала со андартите и српската влада со српските чети“.¹²⁴

Петко Пенчев во вториот дел од статијата во весникот „Револуција“ реформско-демократската струја ја нарекол интернационално-револуционерна, а конзервативната национално-револуционерна. Под „национално“ Пенчев подразбирал бугарско. Според него „национал-револуционерната“ струја не верувала дека во ВМОРО ќе можат да се соберат и други националности освен македонските „Бугари“.¹²⁵

Пенчев не настапувал самоиницијативно, туку како идеолог на конзервативната струја на ВМОРО, која што стоела зад него и која што ја добила својата поддршка преку решенијата на конгресот на Скопскиот округ.¹²⁶

Приврзаниците на конзервативната струја сфатиле дека патот кон преземањето на ВМОРО водел преку ликвидација на Јане Сандански и неговите соработници од Серскиот округ.¹²⁷ Борис Сарафов и Иван Гарванов започнале отворено да го поттикнуваат војводскиот кадар во Македонија „да се удри со куршум по сите душмани“. Како такви биле посочувани: Петар Поп Арсов, Александар Станоев, Стефан Димитров и особено Јане Сандански и Христо Чернопеев.¹²⁸

Официјалните бугарски власти, согледувајќи ги непријателствата меѓу двете струи во ВМОРО, со цел да не ја испуштат севкупната контрола врз македонското ослободително движење, во март 1907 година превзеле чекор за помирување на сите струи во ВМОРО, но тоа било неуспешно. Во октомври 1907 година, со цел да ги придобијат приврзаниците на Петар Поп Арсов на своја страна, бугарските власти вработиле неколку од нив како „државни чиновници“.¹²⁹

Меѓутоа овие лицемерни постапки на бугарските власти не предизвикале промена во односите меѓу двете групации. Борис Сарафов и

¹²⁴ Ѓорѓиев 1997, 120-121.

¹²⁵ Пандевски 1987, 249.

¹²⁶ Исто, 251.

¹²⁷ Исто, 289.

¹²⁸ Ѓорѓиев 1997, 122.

¹²⁹ Исто.

Иван Гарванов направиле неуспешен план преку Михаил Даев за ликвидација на Јане Сандански.¹³⁰ Даев се обидел да го врбува и Тодор Паница, кој што божем се согласил, а всушност го известил Јане Сандански за заговорот. Притоа приврзаниците на Сандански откако го откриле Михаил Даев го натерале самиот да се застрела.¹³¹ Истовремено Серскиот окружен комитет донел смртни пресуди за Гарванов, Сарафов и Матов. За атентатор бил определен Тодор Паница. Тој се задржал подолго време во Софија, дружејќи се со Гарванов и Сарафов. На 28.11.1907 година Тодор Паница ги ликвидирал Иван Гарванов и Борис Сарафов.¹³² Третиот член на оваа групација, Христо Матов случајно не отишол на средбата и ја одбегнал судбината.¹³³

Веднаш по убиството на Гарванов и Сарафов, Сандански и Тодор Паница биле прогласени за разбојници. Двајцата главни интелектуални дејци на ова крило на ВМОРО, Петар поп Арсов и Димитар Стефанов, биле прогласени за носители на анархистички идеи како и за „опасни за државниот (бугарски) поредок“.¹³⁴

Кон средината на 1907 година, реформско-демократското крило на ВМОРО излегло со идеја за издавање на сопствен весник што ќе ја пропагира идејата за автономна Македонија. Плашејќи се дека поради таквиот карактер весникот „Македонија“ тешко ќе може да се печати во Софија, Петар Поп Арсов размислувал тоа да го прави во Белград, Букурешт, или евентуално Атина, каде што шансите биле најмали. Плановите на Поп Арсов биле прекинати со неговото апсење во врска со убиството на Сарафов и Гарванов.¹³⁵ Сепак и покрај апсењето на Поп Арсов на издавање на весникот работеле Коста Шахов, Пере Тошев, Георги Баласчев и други. Во првиот број на весникот „Македонија“ бил промовиран „Комитетот автономна Македонија“ за чија што активност немаме податоци.¹³⁶

Веднаш по убиството на Гарванов и Сарафов, Матов со своите приврзаници почнал да работи на организирање на собир што ќе се самопрогласи за втор општ конгрес на ВМОРО.¹³⁷ Собирот бил одржан од 5

¹³⁰ Исто, 122-123.

¹³¹ Пандевски 1987, 291.

¹³² Пандевски 1987, 291-292; Ѓорѓиев 1997, 123; Ачкоска, Жежов 2004, 152.

¹³³ Пандевски 1987, 292.

¹³⁴ Ѓорѓиев 1997, 123-124.

¹³⁵ Исто, 125.

¹³⁶ Исто.

¹³⁷ Пандевски 1987, 311.

до 15 март 1908 година во Кустендилското село Жабократ.¹³⁸ Собирот подоцна од приврзаниците на конзервативаната струја бил наречен „Кустендилски конгрес“. На „конгресот“ не биле поканети претставниците на Серскиот округ, бидејќи биле прогласени за „расколници, а претставниците на Струмичкиот округ, иако поканети, одбиле да присуствуваат.¹³⁹

Кустендилскиот собир извршил целосна ревизија на Правилникот на ВМОРО, донесен на Рилскиот конгрес, и истиот ја „утврдил“ вината на членовите на Серскиот окружен комитет Јане Сандански, Чудомир Кантарџиев, Александар Бујнов и Ѓорѓи Скрижевски и на атентаторот Тодор Паница и одлучил сите тие „да се исклучат од редовите на Организацијата и да се сметаат за нејзини непријатели. Тоа значело дека исклучените се поставуваат надвор од законите и можат во секое време да бидат убиени од секој член на Организацијата.¹⁴⁰

Тоа довело до дефинитивен расцеп во ВМОРО.

На 3 јули 1908 година избувнала Младотурската револуција, што било причина султанот Абдул Хамид II ноќта помеѓу 23 и 24 јули да издаде указ со кој се прогласува конституција на целата територија на Османлиската империја.¹⁴¹

Реформско-демократската струја во ВМОРО во мај 1908 година одржала конгрес во чија работа учествувале: Серскиот, Струмичкиот и Солунскиот револуционерен округ. Со цел да се дистанцираат од конзервативната струја тие формирале посебна организација под името „Македоно-одринска револуционерна организација“ МОРО.¹⁴² МОРО дала подршка на Младотурската револуција. Притоа од страна на МОРО била донесена резолуција во која се барало македонскиот народ да ја отфрли бугарската пропаганда, со цел да живее во мир со турскиот народ.¹⁴³ Во јануари 1909 година, МОРО се трансформирала во Народна федеративна партија.¹⁴⁴ Народната федеративна партија се залагала Македонија да биде дел од Балканска федерација.¹⁴⁵ Приврзаниците на конзер-

¹³⁸ Исто, 313.

¹³⁹ Сиљанов 1943, 551.

¹⁴⁰ Пандевски 1987, 323-324.

¹⁴¹ Ѓорѓиев 1997, 128; Ѓорѓиев, Апостол Петков 2013, 241; Тодоровски 1989, 234. Глигор Тодоровски го датира прогласувањето на конституцијата на 2 јули 1908 година.

¹⁴² Ѓорѓиев 1997, 128.

¹⁴³ Маринов 2015, 308.

¹⁴⁴ Ѓорѓиев 1997, 128.

¹⁴⁵ Христов 1990, 254.

вативната струја се прилкнуваат кон Бугарските конституциони клубови.

Во овој период дошло до зближување меѓу членовите на Народната федеративна партија со други истакнати македонски национални дејци. Така Петар поп Арсов се поврзал со Крсте Петков Мисирков и Теодосиј Гологанов. Нивна цел била отворање на Висока педагошка школа во Скопје.¹⁴⁶ Оваа врска меѓу Поп Арсов, Гологанов и Мисирков предизвикала вознемиреност кај некои кругови во Бугарската егзархија. Така Архимандритот Неофит во писмото до егзархот Јосиф пишува „тогаш сам заклучете каква опасност ѝ претстои на бугарштината... доколку се здружат заедно „Мисирковштината“ на господин Крсте, „сепаратизмот“ на Теодосиј и „автономштината“ на Петар Поп Арсов.“¹⁴⁷

На 18.10.1912 година, балканските држави Србија, Бугарија, Грција и Црна Гора ѝ објавиле војна на Османлиската империја.¹⁴⁸ Така започнала Првата балканска војна. На 21. 11. 1912 година во Велес пристигнал Димитрија Чупоски. Притоа имал средба со Петар Поп Арсов, со кого заедно одржале еден собир во куќата на Ангел Коробар. На овој собир Чупоски предложил да се поднесе меморандум до големите сили, во кои ќе се изнесат барањата на македонскиот народ за самостојна Македонија.¹⁴⁹ Меморандумот бил испратен од страна на македонската колонија во Санкт Петербург на 01. 03. 1913 година. Со него се барало: Македонија во своите географски, етнографски, историски и економско-политички граници да стане единствена, неделива, независна балканска држава, и во најскоро време да се свика народно Собрание во Солун.¹⁵⁰

Балканските војни завршиле со потпишувањето на Букурешкиот мировен договор на 10.08.1913 година. Со овој договор територијата на Македонија била поделена меѓу балканските држави Грција, Бугарија и Србија, а еден дел ѝ бил даден на новоформираната држава Албанија. Во 1914 година започнала Првата светска војна, во која Македонците повторно биле принудени да се борат едни против други за туѓи интереси.

По завршувањето на Првата светска војна од страна на приврзаниците на Серскиот револуционерен округ, како и од други македонски револуционери било формирано Привременото претставителство на по-

¹⁴⁶ Ѓорѓиев 1997, 136.

¹⁴⁷ Исто, 137.

¹⁴⁸ Исто, 141.

¹⁴⁹ Исто, 143.

¹⁵⁰ Исто, 145.

ранешната Обединета ВМРО, кое што упатило декларација во 4 точки до Париската мировна конференција. Во декларацијата се барало: Македонија да се зачува како цела и неделива политичка единица во нејзините природни и географски граници, Македонија да добие солидни меѓународни гаранции за својот неутралитет и да биде под меѓународна заштита.¹⁵¹ Во декларацијата исто така се нагласувало „не е работа на бугарската, грчката или српската државна политика, затоа што како народ тој има право сам да се грижи за својата земја...“.¹⁵² Тука се мисли на македонскиот народ. Во таа насока Ѓорче Петров истакнувал дека „Македонија претставува оделна морална единица со сопствена идеологија и аспирации.“¹⁵³

Барањата на Привременото претставителство не биле прифатени од страна на учесниците на Париската мировна конференција и Македонија останала поделена меѓу балканските држави. И покрај тоа, борбата на македонскиот народ за своја држава продолжила. Во 1919 година била формирана ВМРО Автономистичка на чело со Тодор Александров, која што го држела отворено македонското прашање. Во овој период сè повеќе се истакнувала посебноста на македонскиот народ. Така Никола Пушкаров сметал дека „само со подобна национална еманципација Македонецот ќе престане да биде жртва на Гркот, Србинот и Бугаринот“.¹⁵⁴ Тука Пушкаров прави јасна разлика меѓу Македонците и Бугарите. Во есента 1920 година започнал да излегува весникот „Автономна Македонија“, во кој јасно пишувало за Македонци и македонски народ.

Во 1924 година бил потпишан Мајскиот манифест со кој што требало да дојде до обединување на револуционерните струи во македонското националноослободително движење и се барало создавање на македонска држава во нејзините етногеографски граници. Во документот се зборува за Македонци, македонско население и македонски народ, кој што бил разграничен од терминот бугарски народ.¹⁵⁵ Меѓутоа, набргу по потпишувањето на Манифестот, еден од неговите потписници Тодор Александров, член на ЦК на ВМРО се откажал од истиот. На негово место дошол Иван Михајлов, кој што бил близок до бугарскиот двор. Во 1925

¹⁵¹ Исто, 149.

¹⁵² Христов 1990, 372.

¹⁵³ Маринов 2015, 310; Христов 1990, 488.

¹⁵⁴ Маринов 2015, 310.

¹⁵⁵ Исто, 314.

година приврзаниците на Мајскиот манифест ја создале ВМРО (Обединета). Од 1933 година, ВМРО (Обединета) отворено ја застапувала тезата дека Македонците се посебен народ, различен од Бугарите.¹⁵⁶ Со тоа покрај политичкиот сепаратизам, во програмите на македонското националослободително движење бил вметнат и националниот сепаратизам, чиј што идеолог бил Крсте Петков Мисирков.

Како резултат на Народноослободителната борба 1941–1944 година, на Првото заседание на АСНОМ на 2 август 1944 година, била создадена современата македонска држава како национална држава на македонскиот народ со македонски литературен јазик.

ЛИТЕРАТУРА

ОБЈАВЕНИ ДОКУМЕНТИ

- Вардарски (Петар Поп Арсов), Стамболовштината во Македонија и нејзините претставници, превод, редакција и коментар д-р Ванчо Ѓорѓиев, Табернакул, Скопје, 2006.
- Гоце Делчев, Писма и други материали, редактирани и подготвени за печат от Дино Ќосев, Софија, 1967.
- Документи о спољној политици Краљевине Србије, 1903-1914, књига 1 свеска 4/2, приредила Љиљана Алексиќ-Пејковиќ, Живота Антиќ, Београд, 2014.
- Ѓорѓиев Ванчо, ВМРО 1893-1903 поглед низ документи, Матица македонска, Скопје, 2013.
- Крсте Петков Мисирков, Одбрани страници, приредил Блаже Ристески, Мисла, Скопје, 1998.
- Сведоштва за македонскиот идентитет (XVIII-XX век), Институт за национална историја, Скопје, 2010.

ЛИТЕРАТУРА

- Ачкоска Виолета, Жежов Никола, Предавствата и атентатите во македонската историја, Макавеј, Скопје, 2004.
- Димески Димитар, Гоце Делчев, Студентски збор, Скопје, 1992.
- Ѓорѓиев Ванчо, Слобода или смрт. Македонското револуционерно националослободително движење во Солунскиот вилает 1893-1903 година, Табернакул, Скопје, 2003.
- Ѓорѓиев Ванчо, Подземната Република. Дамјан Груев и македонското револуционерно движење, Тримакс и Филозофски факултет, Скопје, 2011.

¹⁵⁶ Маринов 2015, 316; Христов 1990, 494.

- Ѓорѓиев Ванчо, Петар Поп Арсов. Прилог кон проучувањето на македонското националнослободително движење, Матица Македонска, Скопје, 1997.
- Ѓорѓиев Ванчо, Апостол Петков, кралот на блатото. Државен Архив на Република Македонија и Македоника Литера, Скопје, 2013.
- Јовановски Далибор, Свртувањето кон античкото минато заради идентитетот – случајот на Грција, Филозофски факултет - Институт за класични студии, Скопје, 2009, 171-178.
- Маринов Чавдар, Прочута Македонијо, земјо на Александър: македонската идентичност на крџостопјата на грчкиј, бугарскиј и србскиј национализъм, In: P. Даскалов, Ч. Маринов (eds.), Преплетените истории на Балканите: Национални идеологии и езикови политики (Том 1). Нов Бугарски Универзитет, 2014, pp. 279-335.
- Пандевски Манол, Илинденското востание во Македонија, Институт за национална историја, Скопје, 1978.
- Пандевски Манол, Македонското ослободително дело во XIX и XX век внатрешната македонска револуционерна организација и неоврховизмот, том трети, Мисла, Скопје, 1987.
- Силјанов Христо, Ослободителните борби на Македонија том прв, Илинденското востание.
- Сиљанов Христо, Ослободителните борби на Македонија, том втори, след Илинденското востание, Илинденска орг., Софија, 1943.
- Саздовски Ненад, Српската вооружена пропаганда во североисточна Македонија (Кумановско, Кривопаланечко и Кратовски) 1903-1908, Скопје, 2021.
- Тодоровски Глигор, Македонското прашање и реформите во Македонија (од дипломатската историја на македонскиот народ, Култура, Скопје, 1989.
- Хобсбаум Ерик, Нациите и национализмот по 1780, програма, мит, стварност, Култура, Скопје, 2015.
- Христов Александар, Создавањето на македонската држава, Мисла, Скопје, 1990.

Nenad SAZDOVSKI

The State Archive of the RNM, Kumanovo

THE INFLUENCE OF MACEDONIAN POLITICAL
SEPARATISM ON THE DEVELOPMENT OF
MACEDONIAN NATIONAL CONSCIOUSNESS
(summary)

Macedonian national consciousness emerged in the mid-19th century as an expression of resistance against Greek, Bulgarian and Serbian nationalism. At first, it started with resistance to the teaching of the Greek language, as well as the struggle for the rejection of the Constantinople Patriarchate and the restoration of the

Archbishopric of Ohrid. This struggle was led by the Macedonian intelligentsia, together with the Bulgarian one.

Far ahead, the differences between the Macedonian and Bulgarian languages came to the fore, with the emergence of a group of Macedonian intellectuals called "Macedonist", which emphasized the uniqueness of the Macedonian people and language.

Article 23 of the Treaty of Berlin provided in Macedonia, and the other territories that remained which after the Russian - Turkish War (1877-78) remained under the Ottoman Rule, reforms to be realized in accordance with the Cretan Organic Constitution of 1868. These reforms were supposed to lead to the autonomy of Macedonia. Thus, the Macedonian question was raised on the international stage, which was the impetus for starting the armed struggle of the Macedonian people to create their own state. As a result of dissatisfaction with the decisions of the Berlin Congress, the Macedonian Uprising (1878) and the Conspiracy of Demir Hisar (1881) were launched.

After the Congress of Berlin, the Macedonian people remained nationally, politically and culturally subjugated. Its national training was hampered by the activities of foreign propaganda in Macedonia. Greek, Bulgarian, Serbian, Romanian, Catholic and Protestant propaganda were acting in Macedonia. Of these, Greek, Bulgarian and Serbian propaganda had an assimilative character for the Macedonian people.

The denationalizing attitude of the propaganda provoked resistance from the Macedonians. The resistance was born in the institutions under the auspices of the Bulgarian Exarchate. A group of young students from the Thessaloniki Boys' Exarchate Gymnasium, who resisted Bulgarian propaganda, later went to study in Belgrade and Sofia. The idea for creating the Macedonian revolutionary organization was born in them.

The Macedonian Revolutionary Organization was formed on 23.10 / 04.11. 1893 in Thessaloniki. Its goal was to create an autonomous Macedonia within its ethno-geographical borders. The organization took a negative attitude towards the activities of foreign propaganda in Macedonia. It also came into conflict with the Bulgarian Exarchate, trying to take over the church-school communities under its control. The MRO (since 1896 TMORO) opposed the attempts of the Macedonian Supreme Committee (VMK) to take control of the Macedonian revolutionary movement, as well as the attempts of the Bulgarian government which wanted to bring the Organization under its control. In the fight for preserving the independence of the Macedonian revolutionary movement, the Overseas representatives of TMORO in Sofia Gorce Delchev and Gjorce Petrov stood out.

The highest achievement of TMORO was the Ilinden Uprising, arisen on August 2, 1903. During the uprising, free territories were created in Krushevo, Neveska Klisura (Neveska Gorge) and Smilevo. Although the uprising was suppressed, it

was an impetus for the continuation of the armed struggle of the Macedonian people to create their own state.

After the end of the uprising, in November 1903, the book "On Macedonian Affairs" by Krste Petkov Misrikov was published in Sofia. It contained the Macedonian national program for the creation of a Macedonian state, with a Macedonian nation and Macedonian literary language, based on the central Macedonian dialects of Veles, Prilep, Bitola and Ohrid.

After the Ilinden uprising, there was a split in the ranks of TMORO. Two currents emerged: The Conservative led by Hristo Matov and the Reform-Democratic led by Jane Sandanski. The main reason for their resignation was regarding the future organization of the Organization, but also about the attitude towards Bulgaria. Jane Sandanski's adherents were supporters of the independence of the Macedonian revolutionary movement, while the group led by Hristo Matov, Ivan Garvanov and Boris Sarafov were getting closer to Bulgaria. After the unsuccessful attempt to liquidate Jane Sandanski, he issued an order for liquidation of Garvanov, Sarafov and Matov. Todor Panica was appointed assassin, who killed Ivan Garvanov and Boris Sarafov on November 28, 1907, while Hristo Matov managed to escape.

Soon halfway through, the so-called "Kyustendil Congress" was held, after which there was a definite reception in VMORO (which got its name at the Rila Congress in 1905).

In 1912, the Balkan Wars began and ended with the signing of the Bucharest Peace Treaty on August 10, 1913. With this agreement, the territory of Macedonia was divided between Greece, Bulgaria and Serbia, and a part belonged to the newly formed state of Albania. The division of Macedonia was sanctioned by the Versailles Peace Treaty of 1918, which ended the First World War.

After the First World War, the Macedonian question was reopened thanks to the actions of the VMRO organization. Great importance in the development of the Macedonian revolutionary movement was the formation of the organization VMRO United, which in its program advocated for an independent Macedonia within its ethno-geographical borders, with the Macedonian nation and language.

As a result of the People's Liberation War (1941-1944) at the First Session of ASNOM in the monastery of St. Prohor Pchinski held on August 2, 1944, the modern Macedonian state was formed. The ideal of generations of Macedonians to create their own state was thus realized.

